

חשבון נפש על הרצף שבין שמיים לארץ

ראש הישיבה, הרב יואל מנוביץ'

לו היו מבקשים מאתנו להצביע על אדם שהוא מחד בשר ודם ומאידך הוא דמות מלאכית-שמימית אני חושב שרבים היו בוחרים בדמותו של משה רבינו. ברור לנו "שלא קם בישראל כמשה עוד", שמדובר באישיות חד פעמית, ייחודית. אדם חריג שלא אוכל ולא שותה במשך ארבעים יום וארבעים לילה, אדם שקרן עור פניו וצריך לשים על פניו מסווה, אדם שהתורה נמסרת אליו ושהקב"ה מתגלה אליו על פי רצונו. כמו שראינו בפרשת בנות צלפחד כשמשה רבנו אמר: "עמדו, ואשמע מה יצווה ה'".¹ כאילו אמר: "חכו רגע אחד, אני שואל את הקב"ה מה התשובה וחוזר אליכם". מציאות יחידנית כזו.

בפרשיות שלנו אנחנו פוגשים את האבות הקדושים וצריך לדעת שהם הבסיס לתורת משה קודמים וגדולים מבחינות מסוימות. וזאת למרות שבפרשיות המתארות את אבותינו – הם מתוארים בצורה פשוטה יחסית. הם מופיעים כאנשים שמתנהלים בדרך העולם ובענייניו כמו שאר בני האדם, כביכול. חז"ל אמרו שספר בראשית נקרא ספר הישר על שם שהאבות נקראים 'ישרים' – כי אופן פעולתם נראה כמו של אנשים שמתנהגים ביושר ובטבעיות. אנחנו רואים שהאבות הקדושים חורשים וזורעים. יצחק אבינו רואה מאה שערים ביבול שגידל, יעקב אבינו מתואר כרועה צאן פיקח שמבין בזואולוגיה ויודע לשים מקלות לזו כדי לעשות הנדסה גנטית של הצאן שלו. נראה כאילו מדובר פה בהתנהלות נורמטיבית, ארצית, אנושית.

אבל אנחנו יודעים שכל הפרשיות הללו עוסקות בעניינים שמימיים. וכל התיאורים של הליכות עולמים של האבות הם רק הלבושים ולעיתים אנחנו מתקשים להבחין בין טבע ונס, מהלכים אנושים או אלוקיים, עד שאין אנו יודעים מתי מתעסקים בעניינים פשוטים ומתי מתעסקים בעניינים שמימיים.

בפתח פרשת השבוע שלנו כתוב בפסוק: "וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום".² רש"י מבאר במקום שמדובר "מלאכים ממש". בפשט הפסוק נראה שיעקב שולח שליחים אל אחיו, אבל בעומק אנחנו רואים שהוא שולח מלאכי שרת, אותם אלה שהוא מכיר עוד מחלום הסולם. אצל אברהם אבינו אנחנו רואים שהוא איש החסד שמתאוה ומצפה לעשיית חסד ואז מופיעים שלושה אנשים. נראים ערבים, אבל הם מלאכים, ואותם ערבים אומרים לו: "כעת חיה ולשרה בן" ואומרים לו שהם הולכים להפוך את סדום והוא מאמין להם. וזאת לאחר ששלושת הדמויות המסתוריות סעדו את ליבם בלשונות בחרדל. כשעבד אברהם מתבקש להביא אישה ליצחק הוא מפנטז שתבוא אחת ותאמר לו "שתה וגם גמליך אשקה", שתשקה אותו ואת גמליו, ותוך כדי הדיבור זה קורה, בדיוק מה שהוא מתאר. ההיריון הארצי של רבקה קשה והיא הולכת לדרוש את ה' בבית המדרש

¹ במדבר ט', ח'.

² בראשית ל"ב, ד'.

ומקבלת נבואה ששני גויים בבטנה. הכל מתערבב פה – המציאות הארצית והמציאות האלוקית מתערבבות בסיפורי האבות הקדושים.

גם אצל יעקב אבינו, בפרשתנו, רואים את העיקרון הזה. הוא פוגש איש ונאבק עמו. מי אותו האיש? מהו? האם הוא אלוקי? האם הוא ארצי? גם בסוף הפרשה, לאחר שכתוב שיעקב הקים מזבח, כתוב שהוא קורא לו "אל אלוקי ישראל". רש"י מבאר על פי חז"ל ש'אל' זה יעקב עצמו. זה אומר לנו משהו על מי היו האבות הקדושים. חז"ל מתארים אותם כ"מרכבה לשכינה". המשמעות היא שהשמימיות התגלתה אצלם בתוך הארציות.

יש מושג חדש - 'על הרצף' - שלאחרונה מרבים להשתמש בו בהקשרים שונים את חלקם אני לא אוהב כי זה מאפשר לגיטימציה לחולשות. אבל ביחס לאבות הקדושים, הביטוי הזה נכון. הם באמת היו כל חייהם על הרצף בין השמיים לארץ. אני מבקש לעיין במפגש המיוחד של יעקב ועשו ולראות את הדברים הללו.

מציאות שהיא קריקטורה של העולם הרוחני

חז"ל כועסים על יעקב ומותחים עליו ביקורת על ששלח שליחים לעשו. הם משתמשים בביטוי חריף: "מחזיק באזני כלב עובר, מתעבר על ריב לא לו"³. אם הכלב עובר ברחוב, למה אתה מחזיק באזניו? הוא ינשוך אותך. אם עשו כבר הלך לדרכו, למה אתה מעיר אותו?

כדי להסביר את הצעד שעשה יעקב צריך להבין למה מתכוונת התורה בפסוק שמתאר את מה שעשה יעקב במילים "וילן שם בלילה ההוא ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו"⁴. מהו אותו לילה? ולמה התורה מספרת לנו שיעקב לן באותו לילה?

ביטוי דומה כבר ראינו בפרשת ויצא, שם נכתב "וילן שם כי בא השמש"⁵. חז"ל מבארים שהתורה מתארת לנו את לינתו של יעקב אבינו דווקא כשברח מכיוון ש-14 שנים בהם הוא נטמן בבית שם ועבר הוא לא לן ורק בלילה הזה הוא לן. אבל אצלנו - אין כל התייחסות למה היה צורך לומר על יעקב "וילן שם".

גם אחר כך, נזכרת הלינה של יעקב: "ותעבור המנחה על פניו, והוא לן בלילה ההוא במחנה"⁶. מייד אחרי הלינה הזאת כתוב: "ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו ואת אחד עשר ילדיו, ויעבור את מעבר יבוק"⁷. מה פירוש המילים "ויקם בלילה הוא"? מי זה אותו 'הוא'? לכאורה מדובר במילה מיותרת.

בלשון הקודש, המילה 'הוא' היא כינוי גוף נסתר. בפרשה הקודמת, לאחר שלא שוכרת את יעקב בדודאי בנה היא זוכה ללדת את יששכר ובפסוק כתוב "וישכב עמה בלילה הוא"⁸. שואל רש"י מה זה ההוא כאן? ומבאר שזה הקב"ה שסייעו. בדיוק כמו שבמגילת אסתר לא מופיע שם שמיים באופן גלוי, אבל מצוי ברמז. על פי המסורת, בכל מקום שבו כתובה במגילת אסתר המילה 'המלך' - מדובר בקדוש ברוך הוא, במלכו של עולם. לכן, יש הרבה

³ משלי כ"ו, י"ז.

⁴ בראשית ל"ב, י"ד.

⁵ בראשית כ"ח, י"א.

⁶ בראשית ל"ב, כ"ב.

⁷ בראשית ל"ב, כ"ג.

⁸ בראשית ל', ט"ז.

שנוהגים לקרוא את הפסוק "בלילה ההוא נדדה שנת המלך"⁹ במנגינה של ראש השנה, שבו ממליכים את הקדוש ברוך הוא בעולם. על פי ההבנה הזאת – אחשוורוש הוא רק ביטוי חיצוני למלכות, הוא קריקטורה. המלכות נמצאת בסופו של דבר בידיו של מלכו של עולם. כך גם כשאסתר הולכת אל המלך ועומדת נוכח חצר המלך הפנימית – היא עומדת על פי חז"ל נוכח החצר הפנימית של בית המקדש. היא אמנם עומדת באופן פיזי בארמונו של אחשוורוש ומדברת אליו, אך מבחינתה היא עומדת מול בית קדשי הקודשים ומדברת אל הקדוש ברוך הוא: "אם על המלך טוב, תינתן לי נפשי בשאלתי"¹⁰.

על פי דברי חז"ל, כשיעקב אבינו חוזר מביתו של לבן, עשיר ובעל נכסים לאחר שהקדוש ברוך הוא לא נתן ללבן לפגוע בו, הוא אומר לעצמו שאם עשו מגיע לקראתו כש-400 איש עמו, כנראה שהוא צריך לעשות חשבון נפש. לכן, הוא אומר לעצמו שמכיוון שלא נתן מעשר מכל העושר שקיבל – הוא צריך לתת את המעשר ולכן שולח את המתנות לעשו. המשך חכמה¹¹ שואל מדוע יעקב שולח את המנחה לעשו ותשובתו היא שאפשר לומר שאלה היו בהמות שחייבות במעשר ושבוהן לארץ הן חייבות לרעות עד שיסתאבו. לכן, כדי שלא תצא תקלה מההשאה שלהן אצלו – נתן אותן לעשו. אם כן ניתן לומר שבזמן שליחת המנחה היא סוג של דיבור ארצי של יעקב עם עשו אחיו, היא באותה עת גם סוג של מעשר, דהיינו - דיבור שלו עם הקדוש ברוך הוא.

יעקב אבינו בודק את עצמו מול ריבונו של עולם ולא רואה בכלל את עשו מולו. הוא יודע שעשו הוא קריקטורה, כמו שאחשוורוש הוא קריקטורה. הוא יודע שכל מה שקורה פה בעולם הזה הוא קריקטורה להנהגה האלוקית בעולם. רק כך אפשר להבין את דבריו של יעקב לעשו: "ויאמר יעקב אל נא, אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלוקים ותצני"¹².

היינו יכולים לשאול איך הוא יכול לומר לעשו הרשע מילים כמו "ראיתי פניך כראות פני אלוקים"¹³. אבל למעשה, זאת האמת. כי יעקב באמת לא רואה את עשו. מבחינתו, עשו הוא ביטוי לקטרוג שהקדוש ברוך הוא שולח אליו. ביטוי לניסיון שהקדוש ברוך הוא מנסה אותו. פיזית עומד מולו עשו, אבל רוחנית הוא מביא את המנחה אל הקדוש ברוך הוא ומבקש מריבונו של עולם לקחת את המנחה מידי.

ר' יהושע אבן שועיב, אחד מהקדמונים ומתלמידי הרשב"א, דורש את הפסוקים שבהם מדריך יעקב אבינו את מוליכי המנחה מה לומר לעשו:

"כדבר הזה תדברון אל עשו במוצאכם אותו: ואמרתם גם הנה עבדך יעקב אחרינו, כי אמר אכפרה פניו במנחה

ההולכת לפני, ואחרי כן אראה פניו, אולי ישא פניו. ותעבור המנחה על פניו, והוא לן בלילה ההוא במחנה"¹⁴.

אבן שועיב עושה הקבלה בין דברי יעקב המזכירים את המנחה ההולכת לפניו לבין נקרת הצור שבה נכתב "ויעבור ה' על פניו"¹⁵. ואם כן אוזן רגישה יכולה לשמוע גם בדברי יעקב שאולי עשו ישא פניו את ההקבלה לפסוק "ישא

⁹ אסתר ו', א'.

¹⁰ אסתר ז', ג'.

¹¹ משך חכמה על בראשית ל"ב, י"ד.

¹² בראשית ל"ג, י'.

¹³ שם.

¹⁴ בראשית ל"ב כ"ב.

¹⁵ שמות ל"ד, ו'.

ה' פניו אליך וישם לך שלום"¹⁶ מברכת הכהנים. אם כן כל הדיבור והעשייה של יעקב הנראית דיפלומטיה פרגמטית היא בכלל ברובד אחר של חשבון נפש שלו כלפי שמיא. ולא את מציאת החן בעיני עשיו מבקש יעקב, אלא את נשיאת פניו של ריבון העולם ואת מציאת החן בעיני המקום.

הלינה של יהושע והלינה של יעקב

כעת צריך להבין מהי אותה לינה שהתורה רואה צורך לחזור ולספר לנו עליה. למה חשוב לנו לדעת שבחיר האבות הלך לישון? אנחנו מוצאים בתנ"ך שגם יהושע, המצביא הראשון שמכניס אותנו לארץ ישראל, לן בלילה שאחרי המפלה במלחמת העי: "וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק"¹⁷ - על כך אומרים חז"ל שלן בעומקה של הלכה¹⁸. כאשר המלאך מגיע אליו לפני מלחמת יריחו - מאוד דומה לפגישה של המלאך עם יעקב בפרשה שלנו - שואל אותו יהושע "הלנו אתה אם לצרינו"¹⁹. על כך עונה לו המלאך: "עתה באתי"²⁰ - על ביטול תורה של עכשיו. על כך שהייתם אמורים ללמוד תורה בלילה, שבו אתם לא נלחמים. תגובתו של יהושע היא: "וילך שם בלילה ההוא"²¹. כמו שאצל יהושע, כשכתוב שהוא לן בלילה הכוונה היא שהוא לן בעומקה של הלכה ועושה חשבון נפש עם עצמו, כך גם אצל יעקב אבינו - בכל מקום שבו נזכרת הלינה - מדובר בבירור פנימי שעושה יעקב עם עצמו מול ריבונו של עולם. ברור לו שאם עשו בא לקראתו צריך לצאת לפניו ולהתכונן למלחמה ולדורון, אבל כל זה זו השתדלות חיצונית, הסיפור האמיתי הוא הסיפור של החשבון מול ריבונו של עולם. האזכור של המילים "וילך שם" בפרשת וישלח, שנראה שהוא לכאורה לא לצורך, מרמז על חשבון הנפש שעושה יעקב.

צורת התכוננות שבונה תודעה של ייעוד

צריך לדעת שמהנקודה הזאת, יעקב אבינו הוא לא יעקב יותר, אלא ישראל סבא. עברנו את הפרשיות של אברהם אבינו (לך, וירא), את הפרשה של יצחק (תולדות) את הפרשיות של יעקב (ויצא, וישלח). אמנם סיפור חייו של יעקב ממשיך, אבל מכאן זה כבר לא יעקב אלא ישראל ומכאן מתחילים לספר על עם ישראל. ומעשיו של יעקב אבינו קשורים גם לכל אחד מאיתנו.

יש מאמר של הרב זצ"ל במאמרי הראי"ה בשם "שלמות ההצלה", שבו הרב רוצה לדבר על דברים מעשיים שצריך לעשות כדי להציל את היהודים באירופה. באותו מאמר כותב הרב כך:

"הספור של יעקב בשובו לארץ הוא לנו מעין סמל ההנהגה הנצחית שלנו, כשנפגש ועמד נגד כוחו של עשו. יש על הפסוק "ויאבק איש עמו" בחז"ל שתי דעות. האחת - "כתלמיד חכם נדמה לו", והשנייה - "כעכו"ם נדמה לו". וכן בדבר הסבה שיעקב נשאר לבדו בלי המחנות שלו, אומרת דעה אחת שזה על שם הכתוב "ונשגב ה' לבדו ביום ההוא" , ולמטרה זו "ויותר יעקב לבדו", להתבודד. ויש אומרים שנשאר בשביל הצלת פכים קטנים. הנקודה המשותפת

¹⁶ במדבר ו', כ"ו.

¹⁷ יהושע ח', י"ג.

¹⁸ תלמוד בבלי מגילה ג', עמוד ב'. יש שם ערבוב בין שני פסוקים - "וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק" שבפרק ח'

פסוק י"ג ביהושע, ו"וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העם" שבפרק ח' פסוק ט'.

¹⁹ יהושע ה', י"ג.

²⁰ יהושע ה', י"ד.

²¹ יהושע ח', ט'.

הנמצאת תמיד בין הדעות השונות של חז"ל היא כאן, שמידת הזריזות הכשרה המכוונת להציל את הפכים הנחוצים שנרכשו בעמל ובזיעה מגיעה לבסוף להרעיון והמטרה של ונשגב שם ה' לבדו²².

חז"ל קישרו בין הפסוק "ונשגב ה' לבדו" מישעיהו, לפסוק "ויוותר יעקב לבדו". לדברי הרב, פעם אחת כתוב ש"ויוותר יעקב לבדו" זה קשור ל"ונשגב ה' לבדו" ופעם אחת כתוב בחז"ל שנשאר בשביל הצלת פכים קטנים. פעם כתוב שהאיש היה עכו"ם ופעם כתוב שהיה תלמיד חכם. אז בשביל מה נשאר יעקב לבדו? בשביל פכים קטנים או בשביל התבודדות עם ריבונו של עולם? זה דבר עליון או דבר תחתון?

אומר הרב שעם ישראל צריך ללמוד מהמפגש הזה של יעקב עם המלאך שלעולם כשאנחנו עומדים מול דברים כאלה אנחנו צריכים להסתכל בשני הרבדים. הפכים הקטנים קשורים לדברים העליונים. כך זה אצל עם ישראל. חשוב לזכור את זה לא רק בליל הסדר או ביום העצמאות, אלא בכל יום. זה נכון לגבי ניצול הזמן שלנו, ונכון לגבי השאיפות שלנו. זה נכון בציבוריות שלנו ונכון בחיים שלנו ובתודעה שלנו.

השאלה היא האם אתה אומר שכמו כל בן אנוש אתה רוצה לחיות חיים טובים, או שאתה יודע שיש לך תפקיד בעולם כי אתה הנכד של יעקב ונקרא בשם ישראל. לנו יש תפקיד ויש שליחות. זה לא אומר שאנחנו מנותקים מהעולם והחיים. אנחנו רואים את הפכים הקטנים ויודעים את החשיבות שלהם. אנחנו יודעים שצריך לפעול בעולם הזה. שצריך צבא, צריך כלכלה, צריך רפואה וצריך כסף. אבל אחרי כל זה, אנחנו לומדים מהאבות הקדושים להרים את המבט שתי רמות גבוה יותר.

אני חושב שמבט כזה הוא באמת בונה תודעה אחרת בכל דבר בכל עניין ומעשה שלנו וזה משפיע גם על התקופה הזאת באינקובטור שנקרא ישיבה. האדם צריך לחיות בתודעה שלפיה בישיבה הוא מסגל לעצמו את המשקפיים האלו שיאפשרו לו לבנות השקפת עולם וישפיעו על כל חייו בעתיד. המבט הזה ישפיע על מה יעשה בחיים, איפה יגור, עם מי יתחתן ועוד.

מידי שבוע ביום שני מתקיימת בביהמ"ד של "ישיבת הגולן" שיחה כללית, העוסקת בתורת המידות ובנפש האדם, חיזוק בלימוד תורה ועבודת ה'. להבדיל משיעורי האמונה העוסקים בעיונים מהותיים וכלליים מתורת מרן הרב וכתבי ראשונים, שיחה זו הינה בעלת גוון מוסרי, ועניינה בהדרכות רוחניות, הנגזרות מן המבט האמוני, ושופכות אור על דרכי הרוחנית של בן תורה בדורנו.

עריכה: איציק וולף | **תמלול:** רום בוסקילה, יניב מיכל | **אינטרנט:** משה פרנקל ונווה גולדפישר | **צילום:** חיים עזיזי